

Opbrud i makroteorien

Torben M. Andersen, Økonomisk Institut, Aarhus Universitet

1. Indledning

Makroøkonomisk teori siges ofte at være i en krisesituation, og undertiden hævdes denne teoriretning endog at være afgået ved døden. Krisesyntomerne identificeres ofte med det faktum, at der blandt såkaldte makroøkonomer ikke er udbredt enighed om hverken de samfundsøkonomiske sammenhænges funktionsmåde eller de stabiliseringspolitiske muligheder. Set lidt på afstand synes der således at være mindst lige så mange synspunkter, som der er nationaløkonomer. Dette er selvfølgelig i en vis forstand et svaghestegn, der afspejler vores manglende viden om centrale samfundsøkonomiske sammenhænge men udtrykker samtidig den udvikling, der er inden for makroøkonomisk teori. Den såkaldte krise skal ses på baggrund af tidligere tiders meget optimistiske syn på den makroøkonomiske teoris forklaringssevne. En udbredt opfattelse var, at man tilnærmelsesvis havde fuld viden om de samfundsøkonomiske mekanismer og derfor var i stand til at styre den økonomiske udvikling forholdsvis præcist. Den økonomiske udvikling i 60'erne og starten af 70'erne understøttede dette synspunkt, men siden har den økonomiske udvikling og erfaringerne med at styre denne givet anledning til væsentlig mere pessimistiske synspunkter. Hvis der er en krise i den aktuelle makroøkonomiske teori, skyldes det således snarere tidligere tiders overdrevne optimisme og de deraf af fødte skuffelser i forsøgene på præcist at styre markedsøkonomier end indholdet i den nyere makroøkonomiske teori. Den overvejende del af nyere makroøkonomisk teori viser således, at de samfundsøkonomiske mekanismer ikke er helt så simple som antaget i den keynesianske teoritradition, og at det

derfor heller ikke er så enkelt at stabilisere en markedsøkonomi.

Formålet med denne artikel er at fremhæve nogle af de landvindinger, der er gjort indenfor nyere makroøkonomisk teori i forhold til den styringsoptimistiske keynesianske teori, der dominerede i 60'erne og ind i 70'erne. Som allerede antydnet er der store meningsforskelle indenfor makroøkonomisk teori, og det følgende kan derfor kun være en subjektiv sammenfatning af centrale elementer i nyere makroøkonomisk teori.

2. Årsager til konjunkturfluktuationer

Som velkendt er den effektive efterspørgsel central i den keynesianske konjunkturteori, ændringer heri anses som den væsentligste årsag til f.eks. arbejdsløshed. Lidt firkantet kan megen nyere makroøkonomisk teori sammenfattes ved, at man har opgivet ideen om, at alene den samlede efterspørgsel er afgørende for aktivitetsniveauet. Det er således ikke særligt plausibelt, at virksomhederne i en decentral markedsøkonomi altid passivt er villige til at imødekomme enhver efterspørgsel ved givne priser. Der har været et behov for at integrere det, der med et bredt ord betegner udbudssiden i makroøkonomiske modeller. Ved udbudssiden forstås normalt virksomhedernes villighed til at producere givet priser, løndannelse, kapitalapparat etc.

At integrere udbudsforhold i en makroøkonomisk teori på en meningsfyldt måde er på ingen måde en simpel sag. Anvender man f.eks. traditionel mikroøkonomisk teori for profitmaksimerende virksomheder og nytte-

maksimerende husholdninger i en decentral markedsøkonomi karakteriseret ved øjeblikkelig løn- og pristilpasning, får man ikke nogen interessant makromodel. Årsagen er, at man under disse antagelser altid vil være i en situation med fuld beskæftigelse. En meningsfyldt makroteori har derimod til formål at analysere situationer med blandt andet arbejdsløshed, og det er derfor nødvendigt at opgive markedsstrukturen med øjeblikkelig tilpasning af løn og priser til sikring af overensstemmelse mellem udbud og efterspørgsel.

Den traditionelle mikroøkonomiske teori har således ikke umiddelbart været anvendelig som udgangspunkt for konstruktionen af mere pålidelige makroøkonomiske modeller. Følgelig har der været et behov for at integrere mikroøkonomisk og makroøkonomisk teori på en sådan måde, at det er muligt at forklare centrale forhold som f.eks. arbejdsløshed og fluktuationer i aktiviteten. Det mikroøkonomiske i disse teorier består i, at der lægges vægt på at udlede modeller baseret på profitmaksimerende virksomheder og nyttemaksimerende husholdninger, mens det makroøkonomiske består i ønsket om at forklare observerbare fænomener som konjunkturfluktuationer og arbejdsløshed.

Der sættes ofte spørgsmålstegn ved det hensigtsmæssige i at basere makroøkonomiske analyser på en antagelse om nytte- og profitmaksimerende adfærd. Denne rationalitetshypotese skal ses som en test på, i hvilket omfang et givet fænomen eller økonomisk adfærd kan gives en robust og pålidelig forklaring baseret på økonomiske incitament. Skyldes en given adfærd en irrationel eller ikke-systematisk handlemåde, vil vi som økonomer være ilde stedt, dels ved vi ikke, om adfærden forekom ved en tilfældighed, eller om den er systematisk, og dels ved vi ikke noget om hvilke forhold, der kan påvirke adfærden. Kan vi derimod give en forkla-

ring baseret på rationel adfærd, har vi en pålidelig indikator på, at fænomenet kan forekomme systematisk. Samtidig vil det være muligt at sige noget om hvilke økonomiske incitament, der skal ændres for at påvirke adfærden i en given retning.

Det er imidlertid vigtigt, at disse maksimerende agenter står overfor nogle væsentligt mere komplicerede begrænsninger end de, der traditionelt arbejdes med i mikroøkonomisk teori, hvor agenterne er pristagere og derfor reelt kun står overfor en budgetbegrænsning eller en teknologibegrænsning. I de nyere teorier lægges der vægt på forhold som træghed i løn- og pristilpasningen, imperfekt information, usikkerhed, imperfekt konkurrence, tilpasningsomkostninger, søgeomkostninger, fallit-risiko, produktions-teknologier med stigende skalaudbytte (increasing returns to scale) og fravær af markeder for overførsel af ressourcer over tid.

Det vil her føre for vidt at gå ind i en detaljeret diskussion af de forskellige måder, hvorpå alle disse aspekter har været forsøgt integreret i nyere makroøkonomisk teori (se Lindbeck og Snower (1985), Greenwald og Stiglitz (1987) og Andersen (1987) for introduktioner og oversigter). Et fællestræk med disse modeller er, at såvel udbuds- som efterspørgselssiden spiller en central rolle. I stedet skal vi fremhæve nogle af de centrale resultater fra sådanne analyser.

For det første er både efterspørgsels- og udbudsforhold af betydning for aktiviteten, og kun i specielle tilfælde vil alene et af disse forhold bestemme aktiviteten.

For det andet vil der typisk være både behov og muligheder for at føre en aktiv stabiliseringspolitik. Da konjunkturfluktuationer typisk opstår ved et kompliceret samspil mellem udbuds- og efterspørgselsforhold, vil en effektiv økonomisk politisk intervention

kun være mulig, hvis den nøje afpasses med de forhold og mekanismer, der er årsagen til konjunkturfluktuationerne (se f.eks. Dréze (1987)). En hensigtsmæssig økonomisk politik kan derfor ikke karakteriseres ved simple regler om, at efterspørgslen skal øges i situationer med arbejdsløshed og reduceres i situationer med høj inflation.

Endelig vil der typisk være afgørende forskelle mellem de kortsigtede og langsigtede stabiliseringspolitiske muligheder. På kort sigt vil tilpasningsmekanismerne typisk være træge - problemerne opstår netop af denne årsag - og derfor er der mulighed og behov for økonomisk-politisk intervention til at modvirke disse mangler og trægheder i økonomiens tilpasning. På længere sigt vil tilpasningsmekanismerne imidlertid virke, og derfor sætter de såkaldte ligevægtssammenhænge en grænse for i hvilket omfang, den økonomiske politik permanent kan påvirke den økonomiske situation. Dette kan lidt forenklet illustreres med følgende eksempel. På kort sigt kan løntilpasningen være meget træg, og arbejdsløshed vil ikke umiddelbart udløse et stort pres nedad på lønningerne. På lidt længere sigt ved vedvarende arbejdsløshed vil tilpasningen imidlertid begynde at virke, og på et eller andet tidspunkt er lønningerne reduceret så meget, at vi har fuld beskæftigelse. En øget effektiv efterspørgsel vil her på kort sigt kunne øge beskæftigelsen, men på langt sigt vil der ikke være nogen effekt, da tilpasningen henimod ligevægt vil slå igennem. Grundet trægheden i tilpasningen er spillerummet for den økonomiske politik derfor større på kort sigt end på længere sigt, hvor den økonomiske politik nødvendigvis må respektere de markeds-mæssige tilpasningsmekanismer.

Sidstnævnte resultat giver ofte anledning til debat, og da det fremkom, blev det anset som en hovedforskel mellem den keynesianske og monetaristiske teoritradition. I dag accepte-

res synspunktet ret bredt, dels fordi kun få helt afskriver de markeds-mæssige tilpasningsmekanismer, og dels fordi det kortsigtede under alle omstændigheder er det centrale og vigtige for makroteorien. Til trods herfor er den langsigtede tilpasning alligevel vigtig, idet politikken må tilrettelægges under hensyntagen hertil.

3. Forventningsdannelsen

Forventningerne til den økonomiske politik kan have afgørende betydning for effekterne af et stabiliseringspolitisk indgreb. Lidt forenklet kan dette sammenfattes på følgende måde. Er økonomien i en ligevægtssituation, og ønsker man via økonomisk politik (efterspørgselsstyring) at øge aktiviteten, vil effekterne heraf mindskes, hvis den økonomiske politik er forventet. Det økonomiske indgreb igangsætter en markeds-mæssig tilpasning tilbage til ligevægt, men når agenterne forudser indgrebet og dermed denne tilpasning, vil man umiddelbart tage højde herfor (se f.eks. Barro (1976)). Er man derimod fanget i en situation med manglende efterspørgsel, vil f.eks. en forventet finanspolitisk ekspansion have effekter allerede før den gennemføres, idet forventninger om højere fremtidig efterspørgsel virker tilbage på den aktuelle efterspørgsel via f.eks. investeringsefterspørgslen. Her øges politikken effektivitet ved, at den private sektor korrekt forventer det økonomisk politiske indgreb (se f.eks. Neary og Stiglitz (1983)).

Et kontroversielt resultat vedrørende forventningsdannelsens betydning for effekterne af økonomisk politik er kendt som den nyklassiske makroteori (for en kritisk introduktion se Taylor (1985)). I denne type af modeller gælder det, at en forventet generel efterspørgselsstyring politik ikke påvirker aktiviteten, dvs. politikken er ineffektiv. Umiddelbart reagerer mange mod dette resultat ved at argumentere for, at det er urea-

listisk, at økonomisk-politiske indgreb er korrekt forventede.

Fejlagtige forventninger vil selvfølgelig i praksis være reglen snarere end undtagelsen, men dette er ikke direkte relevant for problemet. Det ny-klassiske resultat er et eksempel på, at en fuldt forventet og dermed forstået økonomisk politik ikke kan påvirke økonomien og dermed afhjælpe brister i markeds-mekanismens funktionsmåde. Følgelig virker den økonomiske politik kun, hvis den ikke er forstået/forventet, men deraf følger også, at den ikke afhjælper nogle problemer men egentligt skaber nogle. Det ny-klassiske resultat er derfor på en gang både interessant og uinteressant. Det er interessant, fordi det stiller spørgsmålstejn ved, om økonomisk politik faktisk afhjælper problemer i markedsøkonomier, og en test herpå er at undersøge, om politikken har effekter, når den er fuldstændig korrekt forventet og dermed forstået. Resultatet er uinteressant i og med, at det er udledt med udgangspunkt i en ligevægtssituation, hvor der ikke er behov for økonomisk politik. Hvis der ikke er nogle problemer, er det heller ikke overraskende, at den økonomiske politik ikke kan løse dem. Ser man derimod på mere interessante situationer, hvor markedsmekanismen faktisk har problemer med at sikre en hensigtsmæssig allokering af de økonomiske ressourcer, er det mere interessant at undersøge effekterne af økonomisk politik. Adskillige studier af denne problematik har påvist, at selv en korrekt forventet økonomisk politik er effektiv som middel til at afhjælpe problemer affødt af markedsmekanismernes funktionsmåde. (se f.eks. Nickerson (1987) for en oversigt).

Ideen om at undersøge effekterne af en fuldt forstået økonomisk politik - undertiden betegnet som rationelle forventninger - har derfor vist sig at være et nyttigt middel i den teoretiske afklaring af mulighederne for at føre

stabiliseringspolitik. Der er grund til at understrege, at dette ikke har noget at gøre med nyklassisk makroteori eller umuligheden af at føre økonomisk politik. Men der ligger imidlertid også heri en erkendelse af, at det kan være vanskeligt at føre en hensigtsmæssig økonomisk politik, idet en sådan skal passere en test på, at den faktisk afhjælper problemer i markedsmekanismen.

4. Økonomi og Politik

Normalt opfattes det økonomiske system som noget givet, der kan påvirkes af det politiske system. Et centralt område indenfor nyere makroøkonomisk teori lægger stor vægt på, at formuleringen af den økonomiske politiks målsætninger og instrumenter er afgørende for det økonomiske systems funktionsmåde og dermed effekterne af den økonomiske politik. Samspillet mellem økonomi og politik er derfor vigtig.

Som eksempel herpå kan vi se på effekterne af en beskæftigelsesorienteret økonomisk politik af en keynesiansk type (se Calmfors og Horn (1987)). Regeringen påtager sig her ansvaret for beskæftigelsesudviklingen og udjævner eventuelle ændringer i beskæftigelsen i den private sektor ved ændringer i den offentlige beskæftigelse. En sådan politik har afgørende konsekvenser for de samfundsøkonomiske mekanismer og dermed de realiserbare beskæftigelsesmål. Det skyldes, at en stærkt beskæftigelsesorienteret politik afkobler sammenhængen mellem løn og beskæftigelse. Øgede lønstigninger har i en sådan situation mindskede konsekvenser for beskæftigelsen, idet det udløste fald i den private beskæftigelse modsvares af en hel eller delvis opslugning i den offentlige beskæftigelse. Er arbejdsmarkedet domineret af stærke organisationer, vil resultatet uvilkårligt blive øgede lønstigninger, idet man hermed kan stille medlemmerne bedre i form af øget købekraft, uden at risikoen for at blive

arbejdsløs øges. Resultatet af en sådan beskæftigelsesorienteret politik bliver derfor øgede lønninger uden nævneværdige effekter på beskæftigelsen.

Heri ligger egentlig en alvorlig kritik af det traditionelle keynesianske synspunkt om, at det offentlige via den økonomiske politik kan og skal sikre fuld beskæftigelse. En sådan politik vil stride mod afgørende incitamenter og dermed ikke give det forventede resultat. Dette understreger endnu engang det forhold, at den økonomiske politik ikke kan tilrettelægges uafhængigt af de markeds-mæssige sammenhænge. Det bemærkes, at dette resultat ikke betyder, at regeringen aldrig skal forsøge at afhjælpe beskæftigelsesproblemer eller noget i den retning, men alene fremhæver de problemer, der ligger i permanente beskæftigelsesgarantier.

Et andet vigtigt forhold er troværdigheden af den økonomiske politik. Er den økonomiske politik troværdig, vil den påvirke forventningsdannelsen og dermed den økonomiske adfærd, hvilket ikke er tilfældet for en ikke-roværdig økonomisk politik (se Persson (1988) og Driffill (1988)). Et eksempel på problemerne om troværdigheden af økonomisk-politiske annonceringer kunne være følgende. I en økonomi med lønkontrakter, hvor lønmodtagerne er interesseret i lønnens købekraft, vil de nominelle lønninger afhænge af forventningerne til den fremtidige prisudvikling. Udgangssituationen er karakteriseret ved høj inflation og ligevægt på arbejdsmarkedet ("naturlig" arbejdsløshed). Regeringen lægger vægt på såvel stabile priser som høj beskæftigelse, da man ikke anser det "naturlige" arbejdsløshedsniveau for acceptabelt. Da vi er i en situation med ligevægt på arbejdsmarkedet, skulle det i princippet være muligt at bringe inflationen ned uden at øge arbejdsløsheden. Dette kræver kun en balanceret reduktion af stigningstakten i de nominelle lønninger og priser. Lavere

inflation med et uændret arbejdsløshedsniveau vil stille regeringen bedre, og man annoncerer derfor en disinflationær politik. Hvis den private sektor finder denne annoncering troværdig, vil lønstigningstakten blive reduceret. Det betyder imidlertid en ny situation for regeringen, da den nu kan opnå en mere fordelagtig situation med højere beskæftigelse ved at beholde et uændret inflationsniveau. En forudseende privat sektor vil indse tidsinkonsistensproblemet og derfor ikke modificere lønstigningstakten. Slutresultatet bliver derfor fortsat høj inflation og uændret arbejdsløshed. Regeringens målsætning om høj beskæftigelse skaber det tidsinkonsistensproblem, der umuliggør opnåelsen af en lavere inflationstakt ved det oprindelige arbejdsløshedsniveau.

Tidsinkonsistensproblemet er her eksemplificeret i en simpel model med et ny-klassisk tilsnit, men der er selvfølgelig tale om et generelt problem. Problemet kan i visse tilfælde begrunde, at man følger faste regler i den økonomiske politik på bekostning af mindskede muligheder for at føre en kortsigtet stabiliseringspolitik. (Se f.eks. Andersen (1988)).

5. Afslutning

Nyere makroøkonomisk teori har ledt til en række vigtige resultater om såvel årsagerne til bl.a. konjunkturfluktuationer som de stabiliseringspolitiske muligheder. Hovedkonklusionen er, at der typisk er et behov for stabiliseringspolitik, men gennemførelsen af en hensigtsmæssig økonomisk politik er meget vanskelig. Det er dog samtidig klart, at den makroøkonomiske indsigt på begge disse områder stadig er mangelfuld og langt fra perfekt. Makroøkonomisk teori kan imidlertid næppe siges at være i krise, medmindre en sådan situation identificeres med en erkendelse af, at de samfundsøkonomiske mekanismer er meget komplicerede.

Referencer:

- Andersen, Torben M., 1987, Makroøkonomi - Krise eller udvikling?, i Økonomisk Forenings Festskrift, Århus.
- Andersen, Torben M., 1988, Rules or Discretion in Public Sector Decision Making, *Scandinavian Journal of Economics*, special issue on Information and Incentives (to appear).
- Barro, Robert J., 1976, Rational Expectations and the Role of Monetary Policy, *Journal of Monetary Economics*, 2, 1-32.
- Calmfors, Lars and Henrik Horn, 1985, Classical Unemployment, Accommodation Policies and the Adjustment of Real-Wages, *Scandinavian Journal of Economics*, 84, 345-373.
- Drèze, Jacques H., 1987, Underemployment Equilibria: From Theory to Econometrics and Policy. *European Economic Review, Papers and Proceedings*, 31, 9-34.
- Driffill, J., 1988, Macroeconomic Policy Games with Incomplete Information, *European Economic Review, Papers and Proceedings*, 32, 533-41.
- Greenwald, Bruce and Joseph E. Stiglitz, 1987, Keynesian, New Keynesian and New Classical Economics, in Sinclair, P.J.N. (ed.): *Prices, Quantities and Expectations, Keynes and Macroeconomics in the Fifty Years since the publication of the General Theory*, Oxford University Press.
- Lindbeck, Assar and Denis Snower, 1985, *Explanations of Unemployment*, Oxford Review of Economic Policy, 1.
- Neary, J.P. and Joseph E. Stiglitz, 1983, Towards a Reconstruction of Keynesian Economics; Expectations and Constrained Equilibria. *Quarterly Journal of Economics*, Supplement, XCVIII, 199-228.
- Nickerson, David, 1987, The Role of Countercyclical Monetary Policy in Equilibrium Models with Private Information and a Single Asset, Working Paper, University of British Columbia.
- Persson, Torsten, 1988, Credibility of Macroeconomic Policy - An Introduction and Broad Survey, *European Economic Review, Papers and Proceedings*, 32, 519-32.
- Taylor, John B., 1987, Rational Expectations in Macroeconomic Models, in Arrow, K. and S. Honkapohja (eds.) *Frontiers of Economics*, Oxford: Basil Blackwell, Oxford University Press.